

Tum quæ sequuntur,
Verum hæc est magno, atque illustri prædita signo.
Contra Hædi exiguum jaciunt mortalibus ignem.
 Cujus sub pedibus
Corniger est valido connixus corpore Taurus.
 Ejus caput stellis conspersum est frequentibus.
Has Graci stellas, Hyadas vocitare suerunt:
 a pluendo; *verum enim est pluere: nostri imperite succulas: quasi*
a subibus essent, non ab imbribus nominata. Minorem autem
Septentrionem Cepheus passis palmis tergo sublequitur.
Namque ipsum ad tergum Cynosura vertitur Arcti.
 Hunc antecedit
Obscura specie stellarum Cassiopea.
Hanc autem illustri versatur corpore propter
Andromeda, aufugiens ad spectum mæsta parentis.
Huic Equus ille jubam quatiens fulgore micanti,
Summum contingit caput albo: stellaque jungens
Una, tenet duplices communi lumine formas,
Æternum ex astris cupiens connectere nodum.
Exin contortis Aries cum cornibus hæret.
 Quem propter
Pisces, quorum alter paulum prælabitur ante,
Et magis horrifera aquilonis tangitur auris.
 XLIV. Ad pedes Andromedæ Perseus describitur,
Quem summa ab regione aquilonis flamina pulsant.
At propter lævum genus omni ex parte locatas
Parvas Vergilias tenui cum luce videbis.
Inde Fides leviter posita, & connexa videtur.
Inde est ales avis Iaro sub tegmine cæli.
 Capiti autem Equi proximat Aquarii dextra, totusque deinceps
 Aquarius.
Tum gelidum valido de pectore frigus anbelans,
Corpore semifero magno Capricornus in orbe.
Quem cum perpetuo vestivit lumine Titan,
Brumali stectens contorquet tempore currum.
 Hinc autem adspicitur,

Ut

Ut sese ostendens emergit Scorpius alte
Posteriore trabens flexum vi corporis arcum,
Quem propter nitens pennis convolvitur ales.
At propter se Aquila ardenti cum corpore portat.
 Deinde Delphinus.
Exinde Orion obliquo corpore nitens.
 Quem sublequens,
Fervidus ille Canis stellarum luce resulget.
 Post lepus sublequitur,
Curriculum nunquam defesso corpore sedans.
At Canis ad caudam serpens prolabitur Argo.
Hanc Aries regit, & squamoso corpore Pisces,
Fluminis illustri rangentem corpore ripas,
 quem longe serpentem, & manantem adspicies:
proceraque Vincla videbis,
Quæ retinent Pisces caudarum a parte locata.
Inde Nepe cernes propter fulgentis acumen,
Aram, quam flaru permulcet spiritus austri.
 Propter quæ Centaurus
Cedit, equi partes properans submergere Chelis.
Hic dextram porgens, quadrupes qua vasta tenetur,
Tendit, & illustrem irruentis cadit ad aram,
Hic sese infernis e parvibus erigit Hydra:
 cujus longe corpus est fufum:
In medioque sinu fulgens Cratera relucet.
Extremam nitens plumato corpore Corvus
Rostro tundit: & hic Geminis est ille sub ipsis
Ante canem, Grajo Procyon qui nomine fertur.
 Hæc omnis descriptio siderum, atque hic tantus cæli ornatu,
 ex corporibus huc & illuc casu, & temere concursantibus potuisse effici, cuiquam sano videri potest? Aut vero alia quæ natura, mentis & rationis expert, hæc efficere potuit, quæ non modo ut fierent, ratione egerunt, sed intelligi qualia sint, sine summa ratione non possunt?
 XLV. Nec vero hæc solum admirabilia; sed nihil majus, quam quod ita stabilis est mundus, atque ita cohæret ad permanen-

Tom. II.

G g g g

manen-

manendum, ut nihil ne excogitari quidem possit aptius. Omnes enim partes ejus undique medium locum capeffentes, nituntur æqualiter. Maxime autem corpora inter se juncta permanent, cum quodam quasi vinculo circumdata colligantur: quod facit ea natura, quæ per omnem mundum omnia mente & ratione conficiens funditur, & ad medium rapit, & convertit extrema.

Quocirca si mundus globosus est, ob eamque causam omnes ejus partes undique æquabiles, ipsæ per se, atque inter se continentur: contingere idem terræ necesse est, ut, omnibus ejus partibus in medium vergentibus, (id autem medium, infimum in sphaera est) nihil interrumpat, quo labefactari possit tanta contentio gravitatis & ponderum. Eademque ratione mare, cum supra terram sit, medium tamen terræ locum expetens, conglobatur undique æqualiter, neque redundat unquam, neque effunditur.

Huic autem continens aer, fertur ille quidem levitate sublimis, sed tamen in omnes partes se ipse fundit. Itaque & mari continuatus, & junctus est, & natura fertur ad cælum: cuius tenuitate & calore temperatus, vitalem & salutarem spiritum præbet animantibus. Quem complexa summa pars cæli, quæ æther dicitur, & suum retinet ardorem tenuem, & nulla admittance concretum, & cum aeris extremitate conjungitur.

XLVI. In æthere autem astra voluntur: quæ se & nixu suo conglobata continent: & forma ipsa, figuraque, sua momenta sustentant. Sunt enim rotunda: quibus formis, ut ante dixisse videor, minime noceri potest. Sunt autem stellæ natura flammæ. Quocirca terræ, maris, aquarum vaporibus aluntur iis, qui a sole ex agris tepesactis, & ex aquis excitantur: quibus altæ, renovatæque stellæ, atque omnis æther, refundunt eadem, & rursus trahunt indidem, nihil ut fere intereat, aut admodum paululum, quod astrorum ignis, & ætheris flamma consumat. Ex quo eventurum nostri putant id, de quo Panætium addubitare dicebant, ut ad extremum omnis mundus ignesceret, cum humore consumpto, neque

que terra ali possit, neque remearet aer; cujus ortus, aqua omni exhausta esse non possit: ita relinqui nihil præter ignem: a quo rursus animante, ac deo renovatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur.

Nolo in stellarum ratione multus vobis videri, maximeque earum, quæ errare dicuntur. Quarum tantus est concentus ex dissimillimis motibus, ut, cum summa Saturni refrigeret, media Martis incendat, his interjecta Jovis illustret, & temperet, infraque Martem duæ Soli obediant, ipse Sol mundum omnem sua luce compleat, ab eoque Luna illuminata graviditates, & partus afferat, maturitatesque gignendi. Quæ copulatio rerum, & quasi consentiens ad mundi incolumitatem coagmentatio naturæ, quem non movet; hunc horum nihil unquam reputavisse certo scio.

XLVII. Age, ut a caelestibus rebus ad terrestres veniamus: quid est in his, in quo non naturæ ratio intelligentis appareat? Principio, eorum, quæ gignuntur e terra, stirpes, & stabilitatem dant iis, quæ sustinent, & ex terra succum trahunt, quo alantur ea, quæ radicibus continentur: obducunturque libro, aut cortice trunci, quo sint a frigoribus & caloribus tutiores. Jam vero vites sic claviculis adminicula, tanquam manibus, apprehendunt, atque se ita erigunt, ut animantes. Quin etiam a caulibus, brassicisque, si prope sati sint, ut a pestiferis & nocentibus refugere dicuntur, nec eos ulla ex parte contingere.

Animantium vero quanta varietas est? quanta ad eam rem vis, ut in suo quæque genere permaneant? Quarum aliæ coriis tectæ sunt, aliæ villis vestitæ, aliæ spinis hirsutæ: pluma alias, alias squama videmus obductas: alias esse cornibus armatas, alias habere effugia pennarum. Passum autem animantibus large & copiose natura eum, qui cuique aptus erat, comparavit. Enumerare possum ad eum passum capeffendum, conficiendumque, quæ sit in figuris animantium, & quam solers, subtilisque descriptio partium, quamque admirabilis fabrica membrorum. Omnia enim, quæ quidem intus inclusa sunt, ita nata, atque ita locata sunt, ut nihil eorum super-

vacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium. Dedit autem eadem natura belluis & sensum, & appetitum; ut altero conatum haberent ad naturales pastus capeffendos, altero fecerent pestifera a salutaribus. Jam vero alia animalia gradiendo, alia serpendo ad pastum accedunt, alia volando, alia nando: cibumque partim oris hiatu, & dentibus ipsis capeffunt, partim unguium tenacitate arripiunt, partim aduncitate rostrorum: alia carpunt, alia vorant, alia mandunt. Atque etiam aliorum ea est humilitas, ut cibum terrestrem rostris facile contingant. Quæ autem altiora sunt, ut anferes, ut cygni, ut grues, ut cameli: adjuvantur proceritate collarum. Manus etiam data elephantis, quia propter magnitudinem corporis difficiles aditus habebant ad pastum.

XLVIII. At quibus bestiis erat is cibus, ut alius generis bestiis vescerentur, aut vires natura dedit, aut celeritatem. Data est quibusdam etiam machinatio quædam atque solertia: ut in araneolis, aliæ quasi rete texunt, ut si quid inhæserit, conficiant: aliæ autem ut ex inopinato observant, & si quid incidit, arripiunt, idque consumunt. Pinna vero (sic enim Græce dicitur) duabus grandibus patula conchis, cum parva squilla quasi societatem coit comparandi cibi. Itaque cum pisciculi parvi in concham hiantem innataverint tum admonita a squilla pinna morfu comprimit conchas. Sic dissimillimis bestiis communiter cibus quæritur. In quo admirandum est, congressione aliquo inter se, an jam inde ab ortu naturæ ipsæ congregatæ sint. Est etiam admiratio nonnulla in bestiis aquatilibus iis, quæ gignuntur in terra, veluti crocodili, fluviatilesque testudines, quædamque serpentes ortæ extra aquam, simul ac primum niti possunt, aquam persequuntur. Quin etiam anatum ova gallinis sæpe supponimus; e quibus ⁵⁹ pulli orti primum aluntur ab iis, ut a matribus, a quibus exclusi fotique sunt: deinde eas relinquunt, & effugiunt sequentes, cum

⁵⁹ E quibus pulli orti primum aluntur ab iis, ut a matribus, a quibus exclusi fotique sunt: deinde eas relinquunt, & effugiunt sequentes, cum primum Paulo aliter Manutius, ac Lambinus. Sic enim legunt: ex quibus pulli orti primum aluntur ab iis; ut a matribus: deinde eas relinquunt, a quibus exclusi, fotique sunt: & effugiunt, cum primum &c. Recte quidem, & dilucide: nec tam enim erat cur vox, sequentes, quam habent Victorius & Gruterus, non retineretur.

cum primum aquam, quasi naturalem domum, videre poterunt. Tantam ingenit animantibus conservandi sui natura custodiam.

XLIX. Legi etiam scriptum, esse avem quandam, quæ Platalea nominaretur: eam sibi cibum quærere advolantem ad eas aves, quæ se in mari mergerent: quæ cum emerfissent, piscemque cepissent, usque eo premere earum capita mordicus, dum illæ captum amitterent; id quod ipsa invaderet. Eademque hæc avis scribitur conchis se solere complere, casque, cum stomachi calore concoxerit, evomere, atque ita eligere ex iis, quæ sunt esculenta. Ranæ autem marinæ dicuntur obbruere sese arena solere, & moveri prope aquam: ad quas, quasi ad escam, pisces cum accesserint, confici a ranis, atque consumi. Milvo est quoddam bellum quasi naturale cum corvo. Ergo alter alterius, ubicumque nactus est, ova frangit.

Illud vero ab Aristotele animadversum, a quo pleraque, quis potest non mirari? Grues cum loca calidiora petentes maria transmittant, trianguli efficerent formam. Ejus autem summo angulo aer ab iis adversus pellitur: deinde sensim ab utroque latere, tanquam remis, ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam a puppi, ventis adjuvatur: hæque in tergo prævolantium colla & capita reponunt. Quod quia ipse dux facere non potest, quia non habet ubi nitatur, revolat, ut ipse quoque quiescat. In ejus locum succedit ex iis, quæ acquirunt: eaque vicissitudo in omni cursu conservatur.

Multa ejusmodi proferre possum: sed genus ipsum videtis. Jam vero illa etiam notiora, quanto se opere custodiant bestię, ut in pastu circumspectent, ut in cubilibus delitescant: atque illa mirabilia.

L. Quid ea ⁶⁰, quæ nuper, id est paucis ante seculis, medi-

⁶⁰ Quid ea, quæ nuper, &c.] Dixerat Balbus, maximam esse ingeneratam animantibus conservandi sui a natura custodiam: facile videt lector eas abesse. Quid, inquit, hic memorat, ostensa illis esse curandi sanandique corporis ea remedia, quæ homines vix longo post tempore invenerunt. Supple-

da est phrasıs vocibus aliquot, quarum absentia nullam obscuritatem affert, quoniam non eas bestię jam inde a primordio norunt adhibentque rationes curandi sui, quas medicorum ingenia nuper invenerunt? Nuper dico.

medicorum ingeniis reperta sunt? Vomitione ⁶¹ canes, purgatione autem alvos ibes Ægyptiæ curant. Auditum est, pantheras, quæ in Barbaria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere; quo cum essent usæ, non morerentur: capras autem in Creta feras, cum essent confixæ venenatis sagittis, herbam quærere, quæ distamnus vocaretur, quam cum gustavissent, sagittas excidere dicunt e corpore. Cervæque paulo ante partum perpurgant se quadam herbula, quæ Selesis dicitur. Jam illa cernimus, ut contra metum & vim suis se armis quæque defendat. Cornibus tauri, apri dentibus, morsu leones; aliæ fuga se, aliæ occultatione mutantur: atramenti effusione sepia, torpore torpedines. Multæ etiam insectantes odoris intolerabili fœditate depellunt.

LI. Ut vero perpetuus mundi esset ornatus, magna adhibita cura est a providentia deorum, ut semper essent & bestiarum genera, & arborum, omniumque rerum, quæ altæ aut radicibus ⁶² a terra, aut stirpibus continerentur. Quæ quidem

dico. Etsi enim ante aliquot sæcula eas artes repererint medicorum ingenia; tamen potest dici nuper admodum repertas esse; si ratio habeatur longissimi temporis, ex quo bestia illas habent. Habent scilicet a natura ipsa traditas. Anonymus.

⁶¹ Vomitione canis purgare, alvos Ibes Ægyptiæ curant. Hic locus depravatus mihi visus est: neque enim ullam certam structuram, aut sententiam horum verborum esse puto, & in veteribus etiam exemplaribus non parum ab hac diversam lectionem inveni; quamvis neque in illis etiam ea integra & sincera sit; talis est tamen, ut indicio esse possit in hac vitium subesse, & perverisionem aliquam. Duo sunt remedia, quæ medici e belluis (ut ferunt) didicere, & utraque ad corpora purganda accommodata: unum scilicet vomitus, quod a canibus, cum eos herbula quadam perpurgari conspexissent, acciperent: alterum, clyster, ab Ibi Ægyptiæ, videntes eam marina aqua per inferiores partes se abluere. Exponebat igitur ea nunc Cicero: sed in hac, quam habemus scripturam, confusa sunt & perturbata omnia. Itaque rectius esse putavi hunc locum, quem admodum in præfatis libris est, describere. Viliorus. Fortasse ita corrigendum: Vomitione canes purgantur: alvos se Ibes Ægyptiæ curant.

P. Manutius. Sic restitui, scripturæ veteris vestigia secutus; Vomitione & dejectione purgare, ex eo quod vomitione canes, alvos se Ibes, &c. Nam vulgata lectio, vomitione canis purgare, alvos Ibes Ægyptiæ curant, mendosa est. Sed in re perspicua quid opus est exemplis, præsertim in promptu positis? Ita, quæ desunt, supplenda sunt. Nam perspicue dicit Cicero, medicos reperisse, non vomitione canes purgare; neque alvos Ibes Ægyptiæ se curare: (nam etiam qui non erant medici, hæc viderunt) sed rationem purgandi per vomitionem & alvi dejectionem; ex eo quod canes & Ibes his duobus diversis modis se curant. Lambinus. Hanc lectionem representant Lincoln. & Pal. pr. Vomitione canes, purgatione autem alvos Ibes Ægyptiæ curant. Quæ cum non ex omni parte sincera videatur, scribo, Vomitione canes, purgatione autem alvi se Ibes Ægyptiæ curant. Davil. Ego vero principes quatuor editores, quibus fidem obligaveram, hoc in loco deserui, & Davilianorum Mss. lectionem recepi. Olivetus.

⁶² Aut radicibus a terra, aut stirpibus continerentur. Radix variis fribis, ac quasi ramulis per terras se diffusit: stirps radicem truncum committit. G. J. Vossius, in Etymolog.

dem omnia eam vim feminis habent in se, ut ex uno plura generentur: idque semen inclusum est in intima parte earum baccarum, quæ ex quaque stirpe funduntur: iisdemque feminibus & homines affatim vescuntur, & terræ ejusdem generis stirpium renovatione complentur.

Quid loquar, quanta ratio in bestiis ad perpetuam conservationem earum generis appareat? Nam primum aliæ mares, aliæ feminae sunt: quod perpetuitatis causa machinata natura est. Deinde partes corporis & ad procreandum, & ad concipiendum aptissimæ: & in mare, & in femina commiscendorum corporum miræ libidines. Cum autem in locis semen infedit, rapit omnem fere cibum ad sese, eoque septum ⁶³ fingit animal: quod cum ex utero elapsum excidit; in iis animantibus, quæ lacte aluntur, omnis fere cibus matrum lactescere incipit: eaque, quæ paulo ante nata sunt, sine magistro, duce natura, mammas appetunt, earumque ubertate saturantur. Atque ut intelligamus, nihil horum esse fortuitum, & hæc omnia esse opera providæ solertisque naturæ: quæ multiplices fetus procreant, ut sues, ut canes, his mammarum data est multitudo: quas easdem paucas habent eæ bestia, quæ pauca gignunt. Quid dicam, quantus amor bestiarum fit in educandis, custodiendisque iis, quæ procreaverunt, usque ad eum finem, dum possint se ipsa defendere? Etsi pisces, ut ajunt, ova cum genuerunt, relinquunt. Facile enim illa aqua & sustinentur, & foetum fundunt.

XLII. Testudines autem, & crocodilos dicunt, cum in terra partum ediderint, obrueré ova, deinde discedere: ita & nascuntur, & educantur ipsa per sese. Jam gallinæ, avesque reliquæ, & quietum requirunt ad pariendum locum, & cubilia sibi, nidofque construunt, eosque quam possunt mollissime substernunt, ut quam facillime ova ferventur. Ex quibus pullos cum excluderint, ita tumentur, ut & pennis foveant, ne frigo-

⁶³ Eoque septum fingit animal. Excussis præcipuas editiones, eratque in omnibus illæ lectio; neque abibat Mss. nostri. At non video cur non potius rescribi debeat ceptum. Gruterus. Equidem nullus dubito, quin

legendum sit ceptum. Hoc olim verbum Gallico verbo reddidi; nec tamen in contextum hodie introducam. Licet enim audaciori esse interpreti, quam editori. Olivetus.

frigore lædantur; & si est calor a sole, se opponant. Cum autem pulli pennulis uti possunt, tum volatus eorum matres prosequuntur; reliqua cura liberantur.

Accedit etiam ad nonnullorum animantium, & earum rerum, quas terra gignit, conservationem & salutem, hominum etiam solertia, & diligentia. Nam multæ & pecudes, & stirpes sunt, quæ sine procuracione hominum salvæ esse non possunt. Magnæ etiam opportunitates ad cultum hominum atque abundantiam, aliæ aliis in locis reperiuntur. Ægyptum Nilus irrigat, & cum tota ætate obrutam oppletamque tenuit, tum recedit, mollitosque & oblimatos agros ad serendum relinquit. Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates: in quam quotannis quasi novos agros invehit. Indus vero, qui est omnium fluminum maximus, non aqua solum agros latificat & mitigat, sed eos etiam consertit: magnam enim vim feminum secum * frumenti similitum dicitur deportare. Multaque alia in aliis locis commemorabilia proferre possum: multos fertiles agros, alios aliorum fructuum.

LIII. Sed illa quanta benignitas naturæ, quod tam multa ad vescendum, tam varia, tamque jucunda gignit? neque ea uno tempore anni: ut semper & novitate delectemur, & copia. Quam tempestivos autem dedit, quam salutare non modo hominum, sed etiam pecudum generi, iis denique omnibus, quæ oriuntur e terra, ventos Etesias? quorum flatu nimii temperantur calores: ab iisdem etiam maritimi cursus celeres, & certi diriguntur. Multa prætereunda sunt: & tamen multa dicuntur. Enumerari enim non possunt fluminum opportunitates: æstus maritimi, tum accedentes, tum recedentes: montes vestiti, atque silvestres: salinæ ab ora maritima remotissimæ: medicamentorum salutarium plenissima terræ: artes denique innumerabiles, ad victum & ad vitam necessaria. Jam diei noctisque vicissitudo conservat animantes, tribuens aliud agendi tempus, aliud quiescendi. Sic undique omni ratione concluditur, mente consilioque divino omnia in hoc mundo

* Man. Lamb. frumenti, & similitum

mundo ad salutem omnium, conservationemque admirabiliter administrari.

Sin quæret quispiam, cujusnam causa tantarum rerum molitio facta sit: arborumne & herbarum? quæ quanquam sine sensu sunt, tamen a natura sustinentur. At id quidem absurdum est. An bestiarum? Nihilo probabilius, deos mutarum & nihil intelligentium causa tantum laborasse. Quorum igitur causa quis dixerit effectum esse mundum? Eorum scilicet animantium, quæ ratione utuntur. Hi sunt dii, & homines: quibus profecto nihil est melius. Ratio est enim, quæ præstat omnibus. Ita sit credibile, deorum & hominum causa factum esse mundum, quæque in eo mundo sint omnia. Faciliusque intelligitur, a diis immortalibus hominibus esse provivum, si erit tota hominis fabricatio perfecta, omnique humanæ naturæ figura, atque perfectio. Nam cum tribus rebus animantium vita teneatur, cibo, potione, spiritu: ad hæc omnia percipienda os est aptissimum, quod adjunctis naribus spiritu augetur.

LIV. Dentibus autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur & molitur cibus. Eorum adversi acuti morsu dividunt escas, intimi autem conficiunt, qui genuini vocantur: quæ confectio etiam a lingua adjuvari videtur. Linguam autem ad radices ejus hærens excipit stomachus: quo primum illabuntur ea, quæ accepta sunt ⁶⁴. Oris utraque ex parte tonsillas attingens, palato extremo atque intimo terminatur. Atque is agitatione & motibus linguæ cum ⁶⁵ depulsum, & quasi detrusum cibum accipit, depellit. Ipsius autem partes eæ, quæ sunt infra id, quod devoratur, dilatantur: quæ autem supra, contrahuntur.

Sed cum aspera arteria (sic enim a medicis appellatur) o

Tom. II. H h h h sium

⁶⁴ Accepta sunt: oris utraque ex parte] Manutius & Lambinus edidit, quæ accepta sunt ore. Is utraque ex parte tonsillas attingens &c. Et ita legerim, quamvis Victoriani, Gruteriani, nostrique codices a recepta lectione non abeant. Davif.

⁶⁵ Cum depulsum & quasi detrusum cibum accipit, depellit] Quis hæc ferat in scriptore tam culto, quam est Tullius? Merito sa-

ne Gruterus ea non sine vitio esse statuit; sed nec ille, nec ullus alius operam ei tollendo dedit, multo minus reperit medicinam. Mihi reponendum videtur, cum depulsum & quasi detrusum cibum accipit, deglutit. Hoc certe verbum gula vel asphago (sic enim capiendus est stomachus) optime convenit. Idem.

stium habeat, adjunctum linguæ radicibus, paulo supra quam ad linguam stomachus annectitur, eaque ad pulmones usque pertineat; excipiatque animam eam, quæ ducta fit spiritu, eandemque a pulmonibus respiret, & reddat: tegitur quodam quasi operculo, quod ob eam causam datum est, ne, si quid in eam cibi forte incidisset, spiritus impediretur. Sed cum alvi natura, subiecta stomacho, cibi & potionis fit receptaculum: pulmones autem, & cor extrinsecus spiritum adducant: in alvo multa sunt mirabiliter effecta, quæ constant ⁶⁶ fere e nervis. Est autem multiplex, & tortuosa, arcetque, & continet, sive illud aridum est, sive humidum, quod recidit, ut id mutari & concoqui possit: eaque tum adstringitur, tum relaxatur, atque omne, quod accepit, cogit & confundit: ut facile & calore, quem multum habet extendendo cibo, & præterea spiritu omnia cocta, atque confecta in reliquum corpus dividantur.

LV. In pulmonibus autem inest raritas quædam, & assimilis spongis mollitudo, ad hauriendum spiritum aptissima: qui tum se contrahunt adspirantes, tum spiritu ⁶⁷ dilatant, ut frequenter ducatur cibus animalis, quo maxime aluntur animantes. Ex intestinis autem, & alvo, secretus a reliquo cibo succus is, quo alimur, permanat ad jecur per quasdam a medio intestino usque ad portas jecoris (sic enim appellant) ductas & directas vias, quæ pertinent ad jecur, eique adherent. Atque inde ^a aliæ pertinentes sunt, per quas cadit cibus a jecore dilapsus. Ab eo cibo cum est secreta bilis, iique humores, qui ex renibus profunduntur, reliqua se in sanguinem vertunt, ad easdemque portas jecoris confluunt, ad quas omnes ejus viæ pertinent: per quas lapsus cibus in hoc ipso loco in eam venam, quæ cava appellatur, confunditur, perque eam ad cor confectus jam coactusque ⁶⁸ perlabitur: a corde autem in totum corpus distribuitur per venas admodum multas, in omnes partes corporis pertinentes.

Quemad-

⁶⁶ Quæ constant fere e nervis] Legendum dem. consistit, ut est in manuscripto, ut ad alvum a Lamb. alia ad venter pertinentes referatur. Ursinus. ⁶⁸ Coactusque] Aldus nepos eiddit, coactusque. Ita & Davisius.

⁶⁷ Tum spiritus dilatant] Deest se, quod est in antiquo; tum se spiritus dilatant. I.

Quemadmodum autem reliquæ cibi depellantur, tum adstringentibus se intestinis, tum relaxantibus, haud sane difficile dictu est: sed tamen prætereundum est, ne quid habeat injucunditatis oratio. Illa potius explicetur incredibilis fabrica natura. Nam quæ spiritu in pulmones anima ducitur, ea calefcit primum ab eo spiritu, deinde ^b contagione pulmonum: ex eaque pars redditur respirando, pars concipitur cordis parte quadam, quam ventriculum cordis appellant: cui similis alter adjunctus est, in quem sanguis a jecore per venam illam cavam insluit. Eoque modo ex his partibus, & sanguis per venas in omni corpore diffunditur, & spiritus per arterias. Utræque autem crebræ, multæque, toto corpore in textæ, vim quandam incredibilem artificiosi operis divinique testantur.

Quid dicam de ossibus? quæ subiecta corpori mirabiles commissuras habent, & ad stabilitatem aptas, & ad artus finendos accommodatas, & ad motum, & ad omnem corporis actionem. Huc adde nervos, a quibus artus continentur; eorumque implicationem toto corpore pertinentem: qui, sicut venæ & arteriæ, a corde tractæ & profectæ, in corpus omne ducuntur.

LVI. Ad hanc providentiam naturæ tam diligentem tamque solertem adjungi multa possunt, e quibus intelligatur, quantæ res hominibus ^c a deo, quamque eximia tributa sint: qui primum eos humo excitatos, celsos, & erectos constituit, ut deorum cognitionem, cælum intuentes, capere possent. Sunt enim ⁶⁹ e terra homines, non ut incolæ atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum atque cælestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. Sensus autem, interpretes ac nuntii rerum, in capite

^b Man. Lamb. coagitatione
^c Vist. a dicit

⁶⁹ Sunt enim e terra homines non ut incolæ] E terra homines, scilicet oriundi, ait Lescaloperius: at id Balbus dixerat paulo ante, cum usus esset vocibus humo excitatos. Interim ferri non potest, ut voces e terra conjungamus cum incolæ atque habitatores: hoc vidit Davisius, legitque in terra, ut sensus esset commodior. Ego aliter locum fanandum esse puro: voces e terra ad superiorem sententiam pertinere arbitror. Sic igitur hæc & præcedentia legenda mihi videntur: ut deorum cognitionem, e terra cælum intuentes, capere possent: sunt enim homines non ut incolæ atque habitatores, &c. Pætrius.

tanquam in arce, mirifice ad usus necessarios & facti, & collocati sunt. Nam oculi, tanquam speculatores, altissimum locum obtinent: ex quo plurima conspicientes fungantur suo munere. Et aures cum sonum percipere debeant, qui natura in sublime fertur: recte in altis corporum partibus collocatae sunt. Itemque nares, eo quod omnis odor ad supera fertur, recte sursum sunt: & quod cibi & potionis iudicium magnum earum est, non sine causa vicinitatem oris secuta sunt. Jam gustatus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera deberet, habitat in ea parte oris, qua esculentis & potulentis iter natura patefecit. Tactus autem toto corpore æquabiliter fusus est, ut omnes ictus, omnesque nimios & frigoris & caloris appulsus sentire possimus. Atque, ut in ædificiis architecti advertunt ab oculis & naribus dominorum ea, quæ profluentia necessario tetri essent aliquid habitura: sic natura res similes procul amandavit a sensibus.

LVII. Quis vero opifex, præter naturam, qua nihil potest esse callidius, tantam solertiam persequi potuisset in sensibus? Quæ primum oculos membranis tenuissimis vestivit & sepsit, quas primum perlucidas fecit, ut per eas cerni posset; firmas autem, ut continerentur. Sed lubricos oculos fecit & mobiles, ut & declinarent, si quid noceret: & ad speculum, quo vellent, facile converterent. Aciesque ipsa, qua cernimus, quæ pupula vocatur, ita parva est, ut ea, quæ nocere possint, facile vitet. Palpebræque, quæ sunt tegmenta oculorum, mollissimæ tactu, ne læderent aciem, aptissime factæ & ad claudendas pupulas, ne quid incideret, & ad aperendas: idque providit, ut identidem fieri posset cum maxima celeritate. Munitæque sunt palpebræ tanquam vallo pilorum: quibus ⁷⁰, & apertis oculis, si quid incideret, repelleretur; & somno conniventibus, cum oculis ad cernendum non egeremus, ut qui, tanquam involuti, quiescerent. Latent præterea utiliter, & excelsis undique partibus sepiuntur. Primum enim superiora, superciliis obdusta, sudorem a capite

⁷⁰ Quibus, & apertis oculis] Alter inter-
pungo: Quibus & apertis, oculis si quid in-
cideret, repelleretur; & somno conniventibus,
cum oculis ad cernendum non egeremus utique,
tanquam involuti quiescerent. Sic arbitror
esse constituendam phrasim. Buberius.

& a fronte defluentem repellunt. Genæ deinde ab inferiore parte tutantur subiectæ, leviterque eminentes. Nasus ita locatus est, ut quasi murus oculis interiectus esse videatur.

Auditus autem semper patet: ejus enim sensu etiam dormientes egemus: a quo cum sonus est acceptus, etiam e somno excitamur. Flexuosum iter habet, ne quid intrare possit, si simplex & directum pateret. Provisum etiam, ut, si qua minima bestiola conaretur irrumperere, in sordibus aurium, tanquam in visco, inhæresceret. Extra autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi causa factæ, tutandique sensus; & ne adjectæ voces laberentur, atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros & quasi corneolos habent introitus, multisque cum flexibus, quod his naturis ⁷¹ relatus amplificatur sonus. Quocirca & in fidiibus testudine resonatur, aut cornu: & ex tortuosis locis & inclusis referuntur ampliores. Similiter nares, quæ semper propter necessarias utilitates patent, contractiores habent introitus, ne quid in eas, quod noceat, possit pervadere: humoremque semper habent ad pulverem, multaque alia depellenda non inutilem. Gustatus præclare septus est. Ore enim continetur, & ad usum apte, & ad incolumitatis custodiam.

LVIII. Omnisque sensus hominum multo antecellit sensibus bestiarum. Primum enim oculi in iis artibus, quarum iudicium est oculorum, in pictis, fictis, cælatisque formis, in corporum etiam motione, atque gestu multa cernunt subtilius. Colorum etiam, & figurarum venustatem, atque ordinem, &, ut ita dicam, decentiam oculi judicant: atque etiam alia majora. Nam & virtutes, & vitia cognoscunt: iratum, propitium: lætantem, dolentem: fortem, ignavum: audacem, timidumque cognoscunt. Aurium item est admirabile quoddam, artificiosumque iudicium, quo iudicatur & in vocis ⁷², & in tibiarum, nervorumque cantibus varietas sonorum,

⁷¹ Quod his naturis relatus amplificatur sonus] Quibus naturis? Hoc est, naturalibus qualitatibus; duritie scilicet, qualis est in corneolo introitu; & flexuosa obliquitate. Læscleperius.

⁷² Et in vocis, & in tibiarum, nervorumque cantibus... & vocis genera permulta] Si quis hæc cogitet, mecum (opinor) censebit Ciceronem non his de voce in eadem sententia locutum esse; statuerque priora verba.

norum, intervalla, distinctio, & vocis genera permulta: canorum, fuscum: lave, asperum: grave, acutum: flexibile, durum: quæ hominum solum auribus judicantur. Nariumque item, & gustandi pariter & tangendi magna judicia sunt. Ad quos sensus capiendos & perfruendos plures etiam, quam vellem, artes repertæ sunt. Perspicuum est enim, quo compositiones unguentorum, quo ciborum conditiones, quo corporum lenocinia processerint.

LIX. Jam vero animum ipsum, mentemque hominis, rationem, consilium, prudentiam, qui non divina cura perfecta esse perspicit, is ipsis rebus mihi videtur carere. De quo dum disputarem, tuam mihi dari velim, Cotta, eloquentiam. Quo enim tu illa modo diceres? quanta primum intelligentia, deinde consequentium rerum cum primis conjunctio & comprehensio esset in nobis: ex quo videlicet, quid ex quibusque rebus efficiatur, idque ratione, concludimus: singulasque res definimus, circumscripteque complectimur: ex quo scientia intelligitur quam vim habeat, qualis sit: quæ in deo quidem est res ulla præstantior. Quanta vero illa sunt, quæ vos Academici infirmatis & tollitis, quod & sensibus, & animo ea, quæ extra sunt, percipimus, atque comprehendimus! Ex quibus collatis inter se & comparatis, artes quoque efficitur, partim ad usum vitæ, partim ad oblectationem necessarias. Jam vero domina rerum (ut vos solentis dicere) eloquendi vis, quam est præclara, quamque divina! quæ primum efficit, ut ea, quæ ignoramus, discere, & ea, quæ scimus, alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus perterritos a timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates, iracundiasque restringimus. Hæc nos juris, legum, urbium societate devinxit: hæc a vita immani & fera segregavit.

Ad usum autem orationis incredibile est, nisi diligenter attenden-

ba & in vocis locum non suum occupasse. En rotum locum eo modo, quo scripsisse Ciceronem credo: *Auriumque item est admirabile quoddam artificiosumque iudicium; quo*

iudicatur & in tibiarum nervorumque cantibus varietas sonorum, intervalla, distinctio; & in vocis (scilicet cantibus) genera permulta, canorum, fuscum, &c. Percius.

tenderis, quanta opera machinata natura sit. Primum enim a pulmonibus arteria usque ad os intimum pertinet: per quam⁷³ vox, principium a mente ducens, percipitur, & funditur. Deinde in ore sita lingua est, finita dentibus. Ea vocem immoderate profusam fingit, & terminat: quæ sonos⁷⁴ vocis distinctos & pressos efficit, cum & ad dentes, & ad alias partes pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri⁷⁵ solent dicere: chordarum dentes, nares⁷⁶ cornibus iis, qui ad nervos resonant in cantibus.

LX. Quam vero aptas, quamque multarum artium ministras manus natura homini dedit! Digitorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter molles commissuras, & artus, nullo in motu laborat. Itaque ad pingendum, ad fingendum, ad scalpendum, ad nervorum eliciendos sonos ac tibiæ, apta manus est, admotione digitorum. Atque hæc oblectationis: illa necessitatis; cultus dico agrorum, extructionesque tectorum, tegumenta corporum vel texta, vel suta, omnemque fabricam æris, & ferri: ex quo intelligitur, ad inventa animo, percepta sensibus, adhibitis opificum manibus omnia nos consecutos, ut testi, ut vestiti, ut salvi esse possimus; urbes, muros, domicilia, delubra haberemus.

Jam vero operibus hominum, id est manibus, cibi etiam varietas invenitur, & copia. Nam & agri multa ferunt manu quærita, quæ vel statim consumantur, vel mandentur condita vetustati. Et præterea vescimur bestiis & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo. Efficitur etiam domitu nostro quadrupedum vestitiones: quorum celeritas atque vis nobis ipsis affert vim & celeritatem.

Nos

⁷³ Per quam vox, principium a mente ducens, percipitur & funditur.] Dicitur vox principium a mente. Quid est enim vox humana? cogitatio, ut ita dicam, sono vestita. Anonymus.

⁷⁴ Quæ sonos vocis distinctos, & pressos efficit.] Pressos, non vagos, ac sparsos, sed qui verba syllabis juncta componant. Potest hoc vocabulum usurpatum esse alibi fortasse alio sensu: hic tamen quam vim habeat, declarant ea quæ sequuntur. Cum & ad den-

tes & ad alias partes pellit oris. Idem. ⁷⁵ Nostri.] Stoici.

⁷⁶ Nares cornibus iis, &c.] Cur non dixit nares cornuum corum, &c. nam debebant etiam *ævolitus* deinceps consequi similes casus; *linguam plectri similem: chordarum dentes; nares cornuum corum*, &c. Notandum igitur locus, cujus similem me apud Lucretium reperire & notare memini lib. IV. sub extr. *Lambinus.*

Nos onera quibusdam bestiis, nos juga imponimus: nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum ad utilitatem nostram abutimur: nos e terræ cavernis ferrum elicimus, rem ad colendos agros necessariam: nos æris, argenti, auri venas, penitus abditas, invenimus, & ad usum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem confectio, omnique materia, & culta, & silvestri, partim ad calefaciendum corpus, igni adhibito, & ad mitigandum cibum utimur, partim ad ædificandum, ut tectis septi frigora caloresque pellamus. Magnos vero usus affert ad navigia facienda, quorum cursibus suppeditantur omnes undique ad vitam copiam: quales res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus, maris atque ventorum, propter nauticarum rerum scientiam: plurimisque maritimis rebus fruimur, atque utimur. Terrenorum item commodorum omnis est in homine dominatus. Nos campis, nos montibus fruimur: nostri sunt amnes, nostri lacus: nos fruges ferimus, nos arbores: nos aquarum inductionibus terris fecunditatem damus: nos flumina arcemus, dirigimus, avertimus: nostris denique manibus in rerum natura quasi alteram naturam efficere conamur.

LXI. Quid vero? hominum ratio non in cælum usque penetravit? Soli enim ex animantibus nos astrorum ortus, obitus, cursusque cognovimus: ab hominum genere finitus est dies, mensis, annus: defectiones solis, & lunæ, cognitæ, prædictæque in omne posterum tempus, quæ, quantæ, quando futurae sint. Quæ contuens animus, accipit ab his cognitionem deorum; ex qua oritur pietas: cui conjuncta justitia est, reliquæque virtutes: e quibus vita beata existit par & similis deorum: nulla re, nisi immortalitate, quæ nihil ad bene vivendum pertinet, cedens cælestibus. Quibus rebus expositis fati docuisse videor, hominis natura quanto omnino antereit animantes. Ex quo debet intelligi, nec figuram, situmque membrorum, nec ingenii mentisque vim talem effici potuisse fortuna. Restat, ut doceam, atque aliquando pererem, omnia, quæ sint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominum causa facta esse, & parata.

LXII. Prin-

LXII. Principio ipse mundus deorum, hominumque, causa factus est: quæque in eo sunt omnia, ea parata ad fructum hominum, & inventa sunt. Est enim mundus quasi communis deorum atque hominum domus, aut urbs utrorumque. Soli enim ratione utentes, jure ac lege vivunt. Ut igitur Athenas & Lacedæmonem, Atheniensium Lacedæmoniorumque causa putandum est conditas esse: omniaque, quæ sint in his urbibus, eorum populorum recte esse dicuntur: sic quæcumque sunt in omni mundo, deorum atque hominum putanda sunt.

Jam vero circuitus solis & lunæ, reliquorumque siderum, quanquam etiam ad mundi coherentiam pertinent, tamen & spectaculum hominibus præbent: nulla est enim insatiabilior species, nulla pulchrior, & ad rationem solertiamque præstantior: eorum enim cursus dimetati, maturitates temporum, & varietates, mutationesque cognovimus. Quæ si hominibus solis nota sunt, hominum facta esse causa judicanda sunt.

Terra vero foeta frugibus, & vario leguminum genere, quæ cum maxima largitate fundit, ea ferarumne, an hominum causa gignere videtur? Quid de vitibus, olivetisque dicam? quarum uberrimi lætissimique fructus nihil omnino ad bestias pertinent. Neque enim ferendi, neque colendi, nec tempestive demetendi, percipiendique fructus, neque condendi ac reponendi ulla pecudum scientia est: earumque omnium rerum, hominum est & usus, & cura.

LXIII. Ut fides igitur & tibus eorum causa factas dicendum est, qui illis uti possunt; sic ea, quæ diximus, iis solis consistendum est esse parata, qui utuntur. Nec si quæ bestia furantur aliquid ex his, aut rapiunt, illarum quoque causa ea nata esse dicemus. Neque enim homines murium aut formicarum causa frumentum condunt, sed conjugum, & liberorum, & familiarum suarum. Itaque bestia furim, ut dixi, fruuntur, domini palam & libere. Hominum igitur causa eas rerum copias comparatas fatendum est. Nisi forte tanta ubertas & varietas pomorum, eorumque jucundus non gustatus solum, sed odoratus etiam, & ad specus dubitationem

Tom. II.

I i i

affert,

affert, quin hominibus solis ea natura donaverit. Tantumque abest, ut hæc bestiarum etiam causa parata sint, ut ipsas bestias hominum gratia generatas esse videamus. Quid enim oves aliud afferunt, nisi ut earum villis confectis atque contextis homines vestiantur? Quæ quidem neque ali, neque sustentari, neque ullum fructum edere ex se sine cultu hominum & curatione potuissent. Canum vero tam fida custodia, tamque amans dominorum adlatio, tantumque odium in externos, & tam incredibilis ad investigandum sagacitas narium, tanta alacritas in venando, quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatos?

Quid de bobus loquar? quorum ipsa terga declarant non esse se ad onus accipiendum figurata: cervices autem natæ ad jugum: tum vires humerorum & latitudines ad aratra extrahenda. Quibus cum terræ subigerentur fisione glebarum, ab illo aureo genere, ut poetæ loquuntur, vis nunquam ulla afferebatur.

*Ferrea 77 tum vero proles exorta repente est,
Ausaque funestum prima est fabricarier enssem,
Et gustare manu victum domitumque juvenum.*

Tanta putabatur utilitas percipi ex bobus, ut eorum visceribus vesci scelus haberetur.

LXIV. Longum est mulorum persequi utilitates, & afinorum; quæ certe ad hominum usum paratæ sunt. Sus vero quid habet, præter escam? cui quidem, ne putresceret, animam ipsam pro sale datam dicit esse Chrysippus. Quæ pecude, quod erat ad vescendum hominibus apta, nihil genuit natura fecundius. Quid multitudinem, suavitatemque piscium dicam? Quid avium? ex quibus tanta percipitur voluptas, ut interdum Pronœa nostra Epicuræ fuisse videatur. Atque hæc ne caperentur quidem, nisi hominum ratione, atque solertia. Quanquam aves quædam, & alites, & oscines, ut nostri augures appellant, rerum augurandarum causa esse natas putamus.

Jam vero immanes & feras belluas nasciscimur venando, ut

77. *Ferrea tum vero proles*] Hæc sunt ex Arato conversa.

ut & vescamur iis, & exerceamur in venando ad similitudinem bellicæ disciplinæ, & utamur domitis & condocfactis, ut elephantis: multaque ex earum corporibus remedia, morbis & vulneribus eligamus, sicut ex quibusdam stirpibus & herbis, quarum utilitates longinqui temporis usu & periclitatione percipimus. Totam licet animis tanquam oculis lustrare terram, mariaque omnia? Cernes jam spatia frugifera atque immensa camporum, vestitusque densissimos montium, pecudum pastus, tum incredibili cursus maritimos celeritate. Nec vero tantum supra terram, sed etiam in intimis ejus tenebris plurimarum rerum latet utilitas, quæ ad usum hominum orta, ab hominibus solis invenitur.

LXV. Illud vero, quod uterque vestrum fortasse arripiet ad reprehendum: Cotta, quia Carneades libenter in Stoicis invehebatur: Vellejus, quia nihil tam irridet Epicurus, quam prædictionem rerum futurarum: mihi videtur vel maxime confirmare, deorum providentia consuli rebus humanis. Est enim profecto divinatio, quæ multis locis, rebus, temporibus apparet, tum in privatis, tum maxime in publicis. Multa cernunt haruspices: multa augures provident: multa oraculis declarantur, multa vaticinationibus, multa somniis, multa portentis: quibus cognitis, multæ 78 sæpe res hominum sententia, atque utilitate partæ, multa etiam pericula depulsa sunt. Hæc igitur five vis, five ars, five natura, ad sci-

I i i 2 tiam

78. *Multa sæpe res hominum sententia, atque utilitate partæ*] Omnium codicum, præterquam Lambiniani, lectio ita fert. Quæ quidem emendationem videtur aliquam postulare, at non tantam, meo certe judicio, quantum assert Lambinus. Sic enim leges apud eum, imo in ipso Ciceronis contextu, quem censor ille suis castigationibus paulo confidentius implere solet. *Multa sæpe res ex animi sententia*; & utilitates partæ. At quid necesse est tam multa immutare, cum addita præpositiuncula dimaxar una resistat huic loco sensum & nitorem? Quid opus legere animi, ubi hominum legitimus? Licet enim Cicero, & alii passim Latini scriptores dixerint *ex animi sententia*: tamen sæpe quoque omiserunt illud animi, atque hunc in modum locuti sunt: *Ex sententia veni ali-* quam genere: *ex sententia navigare, asponare*, &c. Sæpe aliud adjectivum, aut substantivum adjunxerunt. Ita Cicero, Fam. II. 6. *Feliciter*, & *ex mea sententia Remp. gessimus*. Quidam pariter hoc loco dixerit, *Multa sæpe res ex hominum sententia partæ*? Item quid est quod legit Lambinus *utilitates*? cum ceteri omnes legant *utilitate*, & eleganter omnino *multa res ex hominum utilitate partæ* dicantur; non minus quam illud ad Attic. V. 8. *Status ex nostris disputato* &c. Quare ut castigatio nostra sic veracior, nec tamen inferior sensu, & elegantia, solam præpositionem ex huic loco restituendo placet addere, & ita legere, *Multa sæpe res ex hominum sententia*, & *utilitate partæ*. Et Scaloperius.

tiam rerum futurarum homini profecto est, nec ab alio alicui, quam a diis immortalibus, data. Quæ si singula vos forte non movent, univèrsa certe tamen inter se connexa, atque conjuncta movere debebunt.

Nec vero univèrso generi hominum solum, sed etiam singulis a diis immortalibus consuli & provideri solet. Licet enim contrahere univèrsitatem generis humani, eamque gradatim ad pauciores, postremo deducere ad singulos.

LXVI. Nam si omnibus hominibus, qui ubique sunt, quacumque in ora ac parte terrarum, ab hujusce terræ, quam nos incolimus, continuatione distantium, deos consulere censemus ob eas causas, quas ante diximus: his quoque hominibus consulunt, qui has nobiscum terras ab oriente ad occidentem colunt. Sin autem his consulunt, qui quasi magnam quandam insulam incolunt, quam nos orbem terræ vocamus: etiam illis consulunt, qui partes ejus insulæ tenent, Europam, Asiam, Africam. Ergo & earum partes diligunt, ut Romam, Athenas, Spartam, Rhodum: & earum urbium separatim ab univèrsis singulos diligunt, ut Pyrrhi bello Curium, Fabricium, Coruncanium; primo Punico Galatinum, Duillium, Metellum, Lutatium; secundo Maximum, Marcellum, Africanum; post hos Paulum, Gracchum, Catonem, patrumve memoria Scipionem, Lælium: multosque præterea & nostra civitas, & Græcia tulit singulares viros, quorum neminem nisi juvante deo talem fuisse credendum est. Quæ ratio poetas, maximeque Homerum, impulit, ut principibus heroum, Ulyssi, Diomedæ, Agamemnoni, Achilli, certos deos, discriminum & periculorum comites, adjungeret. Præterea ipsorum deorum sæpe præsentia, quales supra commemoravi, declarant, ab his & civitatibus, & singulis hominibus consuli. Quod quidem intelligitur etiam significationibus rerum futurarum, quæ tum dormientibus, tum vigilantibus portenduntur. Multa præterea ostentis, multa extis admonemur, multisque rebus aliis: quas diuturnus usus ita notavit, ut artem divinationis efficeret. Nemo igitur vir magnus sine aliquo afflatu divino unquam fuit.

Nec

Nec vero ita refellendum est, ut, si segetibus aut vineis cujuspiam tempestas nocuerit, aut si quid e vitæ commodis casus abstulerit, eum, cui quid horum acciderit, aut invisum deo, aut neglectum a deo judicemus. Magna dii curant, parva negligunt. Magnis autem viris prospere eveniunt semper omnes res: si quidem satis a nostris, & a principe philosophorum Socrate dictum est de ubertatibus virtutis, & copiis.

LXVII. Hæc mihi fere in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura deorum. Tu autem, Cotta, si me audias, eandem causam agas, teque & principem civem putes, & pontificem esse cogites, & quoniam in utramque partem vobis licet disputare, hanc potius sumas: eamque facultatem disserendi, quam tibi a rhetoricis exercitationibus acceptam amplificavit Academia, huc potius conferas. Mala enim & impia consuetudo est contra deos disputandi, sive ex animo id fit, sive simulate.

DE